

hogy csak ezek a jók – bár a legszebb, a NEHEZTELEK, valóban közülük való. (Tárgyat tekintve fejezet a nyomorúság enciklopédiájából – és remek szétszóródó rímpárral kolompolt: „hermákat-mellrákat”).

A fordulópont leginkább a KERÉKPÁRRA KELL FELÜLNI, valóságos humorsokk, de sirva vigad az olyasó. A humor mindig kegyetlen tárgyilagosságból fakad, a költőnek alkalmi tudathasadáson kell átesnie. Első a részvét, az pillant érdeklődéssel az emberéletekbe, míg a gyerekes gonoszság lát élesen minden groteszk apró torzulást.

Hasonló virtuóz kis skizofréniák frissítik egész szemléletét. A fantázia játéka megingathatatlan józanságon alapulnak, legmeglepőbb fordulatai egyszerű, önmagukban csöppet sem mulatságos tényekre épülnek. Arra, hogy Kelet-Európában más számít normálisnak, mint Skandináviában (TAPASZTALATAIM, SVÉD BÖRTÖN), ugyanolyan humorral reagál, mint az emberi és háziméh-szexualitás különbségére (A MÉHEK). Ha a felszint nézzük, léhaság, a mélyben dac az ösztönök és országhatárok hatalmával szemben.

Cselényi mindig pontosan felméri célját: ha csak játszik, nem álcázza homályos műremeknek. A kis körre terjedő, személyes költészet hagyományát választja (LÉGGÖMBRE KÖTÖTT CETLI KOSZTOLÁNYINAK); bízhatunk benne, ezután sem téveszti össze a balettet a magasugrással.

Az egyetlen, amivel szemben nem mindig képes megőrizni a kellő távolságot, a hatvanas évtized (és különösen Ginsberg, akinek sokat köszönhet) – ez valóban ásataggá teszi néhány versét (KÖZLEKEDÉSI KARCOLAT). Úgyes ellenpontozással elkerülhető hiba – ezt bizonyítja a NOSZTALGIA, a jegyzet finom trükkjével. (A 6. pont titokzatos bűncselekményén, a Jovinezán alighanem Giovinezza értendő.)

A maguk ironikus idézőjelekkel körülbástyázott módján igen sok gyöngédség szorult a szerelmi versekbe (MEGRAGADÁS, NAOMY). Cselényi erotikus fantáziája (részben talán a szülőváros kissé viktoriánus légkörének köszönhetően) rendkívül friss. Felbukkanhat benne kígyó, cápa, holttetem, az sem vészjósló, csak szecessziós fűszerszám – mint ahogy egészséges a szenvedése is (VÁLÁS 2).

Nem csodálnám, ha néhány kitétele bosszantana egyes, humortalanabb feministá-

kat (HÜVELYNÉZETBŐL). Ami pedig a nemzeti öntudatot illeti, a könyörtelen elfogulatlanság nem irgalmaz a bunkóság budapesti alfajának, sem a szabadságpótló botránysajtónak (TANÁCSOLTÁK, DADOGÓ MEMORANDUM). Ne a Nagy Költő máris férges márványszobrán nevesünk, ha azt olvassuk, hogy A HIROSIMAI TEK-NŐSBÉKA megundorodott „a korall-tulipánosó csaba-királyfi-bugyborékkoltató tengertől”, hanem a saját zürös-aluljáró életünkön. Ha tudunk. Mivel nem nyújtja azokat a tudatküszöbökig sem érő másodlagos kielégüléseket, amik az erdélyi szerzők népszerűségének nem kis részét adják, tartok tőle, hogy Cselényi Béla értékes költészete és rokonszenves egyénisége ellenére sem számíthat igazán széles körű sikerre. Bárcsak tévednék.

Hajdú Gergely

RÍMEK BONCOLÓASZTALA

*Parti Nagy Lajos: Szódalovaglás
Jelenkor, 1990. 188 oldal*

Parti Nagy Lajos SZÓDALOVAGLÁS című kötetének alcíme, mely a címdal alján mintegy műfaj-meghatározás is: mintamondatok nulla. A könyv százhetvenöt oldalas anyaga? Vers. Így, ahogy mondom. Verstörédek, verstörmelékek, szövegszilánkok, lábjegyzetnek álcázott versek. A könyv végén tizenegy oldalas tartalmi mutató is van, helyesebben: tartalom és forma. Hazudnék, ha szokványértelemben tartalomjegyzéknek mondanám; mert itt az egyes daraboknak hol az első, hol az utolsó sora szerepel, hol valamelyik jellemző szócsoportja, töredék félsora; és így tovább. Parti Nagy Lajos nemcsak hogy kész és befejezett költőgyéniség, de költő a javából. Minden íze-porcikájának a reakciója: a költőé. Az az ember, akinek mindenről vers jut az eszébe; és pedig, rímanyagát és rimgazdagságát tekintve, olyan költő, aki konzervatív értelemben is alaposan elsajátította a rímshótárat, s egy szóról rögvest beugrik, eszébe jut a rímpár, ha akarja, ha nem akarja, ha kell, ha nem

kell. Am azonfelül, hogy Parti Nagy Lajos *par excellence* költő, ezenfelül lényegbevágóan más is; éspedig: klinikus gyakorló orvos is, pszichiáter a költészetben, és minden egyes versoldala: klinikai eset, minden állábjegyzete: esettanulmány. Költő-pszichiáterünk nekiesik a tüzentek agyalapi idegpárnak, kutaszaival szét-hajtogatja az agyállomány mélytelevényeit, és fineszesen felkutatva az alvásközpontot, körülnéz az álompókháló világán, és megpróbálja kideríteni, miféle szavakkal (torzalat-zatokkal), miféle szintaxisszal (mondat-ellen-tannal) dolgozik az álom, ha szövegszövő osztovátáján ráigazítja a nyelvet, és álomszöveget sző. Parti Nagy Lajosnak a SZÓDALOVAGLÁS-a, annak minden oldala, oldalán minden sora: álomszöveg, az álom hiteles csúréseivel, csavarásaival, szóróntásaival, hangátvetéseivel, fül-bemászó halandzsáival és mindazzal az ötlet-és szöveginvencióval, amit éber állapotban ki-agyalni-kiötlőni lehetetlen, és miért? Mert érvényesül az ébrenléti kontroll: a szóhelyesség, nyelvtani akkuratusság, a mondattan felleb-bezhetetlen törvényei. Az álomnak szabad szabályokat-törvényeket nem tudnia, rosszul tudnia, felrúgni vagy figyelmen kívül hagyni; az ébrenlétnek eszébe s jut.

Hogy ez hiteles költészet, ahhoz kétség sem fér. Weöres Sándorral tartok abban, hogy az igazi költészetnek *hangtete van*, s e kritérium alapján ez a költészet a maga hangtestén keresztül érvényesül, és azzal szólalkozik. Hogy ne legyen a példa oly hökkentően polgárpukkasztó, amely egyúttal elriaszt is, hadd idézzek egy olyan darabot, amely a legközelebb áll az általánosan ismert költészet/költés/költői gyakorlat és vershallgatás magatartásnormáihoz: s ez a 178-as számú versszöveg így hangzik: „*ki látott ennyi levelet ruhát? / felhám alatt ing ing alatt új ing / cibálom őket bőrt a bőrön át / és rendre mind rosszabb szabású mint / hinné a hagyománytól képzelet / szememhez folyvást mért is kaphokod? / hisz úgy lehet a legvégső lelet / épp ez a sárniképes állapot / s ez is hazugság mint a nyulaké / piros az ember igyekvése / egyre idegesebben nyúl a kéz / s ha lehelné inkább lekésne / ó keletmondén élet kis nehéz / azbeszükötények meztelenkedése*”. A vers kétségtelen érzelmekkel betölthető, jelentésekkel kitölthető, szépen muzsikáló és minden mérlegen lemérve: igaz vers. Már ha lazább, groteszkebb vagy bizarrabb példáival hozakodnék

elő, a poétika kellő ismeretében sokunkat környékezne az a gyanú, hogy ismerős, nagyon is ismerős portékával állunk szemben; mert ez az, amit a régivágású poéta (vagy aki konzervatívizmusát máig sem szégyelli) *vakszövegnek* nevezett. A vakszöveg a leendő versnek a vetettárnyéka; a körrajza; a nem oda való szavak jelzik a később kikeresendő, odaillő szavakat, az elstetett rímek jelzik a később kimódolandó végleges rímeket, az értelmetlen kötőszavak mi egyebet sem jeleznek, csupán a prozodiát, a ritmust, rögzítik a szótagszámot – és így tovább. A konzervatív költő tehát e versszövegek némely nyersebb le-tétjét próbaversnek, aligversnek érzéni, és elvárná, hogy a költő felkösse az alsóneműjét, és nekiálljon művesmesterségének: faragjon rajta. Faragja ki, végérvényesre, legyen *poeta doctus*, másik Babits Mihály. Igaztalanok volnánk a költővel, ha ki akarnánk belezni költészetének azt a legjavát, amely egyúttal leglényegét teszi, s ez az álom szólcpedéke, mondathordaléka. Más kérdés, hogy Parti Nagy Lajosnak mi volt a módszere; ellette-e annak ravaszdi fejelemét, ahogyan a megá-lmodott szöveget lehető sértetlenül átmentü az álomból az ébrenléthe; vagy pedig olyan hét-próbás róka ő, aki nagyon is ébren, klinikai gyakorlatból ismeri az álmat, és míveli álom-művészetének mutatványait. Az én megérzésem az, hogy ő az utóbbi eset, ébren írja álomszövegeit, tán olykor kikölcsönözve az *écriture automatique* eszközt, vagyis lecsap ceruzájával arra, ami eszébe jut (és minthogy csak rím és csak vers jut az eszébe, könyvének magas hangtete és messze zengő muzsikája van). Parti Nagy Lajos nem poszt és pre, nem tranz és meta, hanem a szó „paraszti” értelmében avantgarde költő, s igazában annak a klinikai kutató orvosa is, hogy milyen zenei elemek működnek az asszociációk mélyén, és hogyan társít szavakat az intellektus az ösztönök mélytudati nyelvétől fel a matematika nyelvzetéig. Mert ha nyelvpszichológiai *close reading*nek, mélytanulmánynak mondanám könyvét, és meg nem sérteném vele, akkor helyben vagyunk. Már van egy pszichológiai mélytanulmányunk a nyelvről, James Joyce FINNEGAN'S WAKE-je, melyet a szerző jó évtized ülettorredékeiből rótt egybe, s nem azért maradt töredék, mert ő kipusztult alóla, hanem azért, mert az ilyesfajta mű

befejezhetetlen. Partu Nagy Lajos SZÓDALO-VAGLÁS-a két év álomban fogant vagy álmotól ellesett csapadéka, ikerfogantatású, s amit egytetéjű ikreknél el lehet mondani az egyikről, féltő, hogy érvényes a másikra is. Könyve a remeklések remeklése; de az olvasók millióitól a mennybemenesztést ne várja, hiszen a klinika sebészprofesszora sem várhatja a laikustól, hogy megújra elő-elővegyen egy bonctani szubsztrátumot, és hosszan elgyönyörködjék benne – ez az egyik; a másik pedig az, hogy műve: *pièce unique*. Nem folytatható, nem követhető. Másoknak nem járható út, és neki is csupán a pálya egy szakasza, s nem az az irány, amely az életmű kijáratáig – a díszsírhely fákljalobogásáig előremutat. Sokáig be kell érnie azzal, hogy a költők költője legyen, ami nem kevés, s e kitüntetett szerepében legfeljebb a kari sárga irigység nyirbálhatja meg. De van könyvében és egész eddigi lírájában egy olyan pozitívum, amely az isteni teremtetlen fényvel rokon, s ha ebben a fényben még soká ragyog, olvasótáborot teremthet magának: még az utca embere is felfigyelhet arra, hogy káprázik a szeme, és csodát lát. Láss csodát, magyar: a Duna-Tisza közén egy olyan lírai téctémény, amely kétszáz oldalon át a politika mosladékától ment, s akármilyen patikamérlegen mérjük is, a politika szennyezésének sehol egy unciáját sem találjuk könyvének oldalain. Most, hogy a közélés már-már szöröstül-bőrostül beszippantja a magyar írást, ez a vegyűszta, igaz, jó irodalom a parton rá szomjúhozók, integetve várakozók kikötőjébe még bevezethet időnap múltával, majd, valamikor. Akkor, ha a közélés az irodalom kapujában nem a szabad belépés, hanem a belépési tilalom homlokbélyege lesz. Bizton hiszem, hogy ez is elkövetkezik, ha a közélés egytálétele, a politika egyoldalú táplálkozása megszűli a teljes csömört.

Haltár Győző

OLASZORSZÁGI ZSIDÓ LEGENDÁRIUM A TELEKI TÉRRŐL

Giorgio e Nicola Pressburger: Storie dell'Ottavo Distretto (Történekek a nyolcadik kerületből)
Marietti, Genova, 1986. 106 oldal

Giorgio e Nicola Pressburger: L'elefante verde (A zöld elefánt)
Marietti, Genova, 1988. 89 oldal

Giorgio Pressburger: La legge degli spazi bianchi (Az üres betűközök törvénye)
Marietti, Genova, 1989. 114 oldal

Lassan másfél éve, hogy az *Újhold-Évkönyv* (1988/2.) közölte a magyar irodalom és a külföld viszonyáról szóló vitát. A vitázók egyedül abban értettek egyet, hogy a „Nyugat gránittá kövesült dobhártyója” (a kifejezés *Határ Győző*) a magyar irodalom hátrányos külföldi helyzetének egyik fő oka. Máig sem tudtam eelőtt napirendre térni, annyira megzavart a vita indulatos hangneme, vádló hangsúlya és a közép-európai értelmiségiek körében igencsak elterjedt apodikikus ítékezés (lásd Milan Kundera híres írását a bűnös Nyugatról, amely magára hagyta a Kelet által elrabolt Közép-Európát).

1988 ősze nagyon messzinek tűnik már, amikor éppen Közép-Európából kiindulva kezdenek újra kirajzolódni a Kelet és Nyugat közt egyre kevésbé megosztott Európa körvonalai. Akkoriban azon tündöttem, mire vonatkozhat a Nyugat gránittá kövesült dobhártyájáról szóló, kétségkívül igen szuggesztív metafora: egy (már akkor mozgásban lévő) politikai realitásra vagy egy (szintén fluktuáló, korántsem egységesen körvonalazható) kulturális absztrakcióra. „Nyugati”, pontosabban olasz voltomban tettem fel magamnak a kérdést, vagyis mint egy olyan európai kultúra részese, amely a mediterrán kultúrkörhöz tartozása által hasonlóan decentralizált, mint a közép-európai kultúrkör, és amely teljes joggal nevezheti magát nyugatinak, de egyáltalán nem áthatolhatatlan vagy közömbös a más kultúrkörökből eredő osztonzésekkel szemben.